

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2024

**ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ Ο.Ε.Φ.
ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2024 -2027**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Θεματική ενότητα:

Έννοια και Αρχές Αγροοικολογίας

Υλοποίηση Παρέμβασης Π2-47.ΟΙ-1Γ.2 με τίτλο:

**Κατάρτιση, συμπεριλαμβανομένης της καθοδήγησης και της ανταλλαγής βέλτιστων πρακτικών
στα Επιχειρησιακά Προγράμματα Εργασίας Οργανώσεων Ελαιουργικών Φορέων (ΟΕΦ)**

Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό αναπτύχθηκε από τον κ. Λυκοσκούφη Ιωάννη, Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος Γεωπονίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και την Ομάδα Εργασίας του που αποτελείται από τον κ. Δάρρα Αναστάσιο, Καθηγητή, τον κ. Σωτηρόπουλο Σταύρο, Λέκτορα και τον κ. Σκούρα Παναγιώτη, Επίκουρο Καθηγητή και υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της συνεργασίας με την AGRON ΑΕ – ΓΕΩΠΟΝΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Πρόγραμμα συγχρηματοδοτούμενο από την ΕΕ και την Ελλάδα –
Κανονισμός (ΕΕ) 2021/2115 στον τομέα ελαιόλαδου και επιτραπέζιων ελιών στο καθεστώς των ΟΕΦ

Έννοια και αρχές αγροοικολογίας

Εισαγωγή στην Αγροοικολογία

Ο Ρώσος γεωπόνος Basil Bensin ήταν ο πρώτος που επινόησε τον όρο αγροοικολογία το 1928 για να περιγράψει την ενοποίηση της οικολογίας και της γεωργίας. Η αγροοικολογία που είναι προφανώς μια συγχώνευση των λέξεων γεωργία και οικολογία, περιλαμβάνει ολόκληρο το σύστημα τροφίμων, από το έδαφος μέχρι την οργάνωση των ανθρώπινων κοινωνιών. Είναι φορτωμένη με αξίες και βασίζεται σε βασικές αρχές.

Η αγροοικολογία, ως επιστήμη, δίνει προτεραιότητα στην έρευνα, στις ολιστικές και συμμετοχικές προσεγγίσεις και τη διεπιστημονικότητα που περιλαμβάνει διαφορετικά συστήματα γνώσης. Η αγροοικολογία είναι μια επιστήμη που συνδέεται με άλλους κλάδους, όπως η ζωολογία ή η φυσιολογία των φυτών. Ειδικοί επιστήμονες ορίζουν την αγροοικολογία ως μια προσέγγιση που επιδιώκει να ενσωματώσει την οικολογική επιστήμη με άλλους ακαδημαϊκούς κλάδους (π.χ. γεωπονία, κοινωνιολογία, ιστορία, κ.λπ.) και συστήματα γνώσης (π.χ. τοπικά, αυτόχθονα κ.λπ.) για να καθοδηγήσει την έρευνα και τη δράση προς τον βιώσιμο μετασχηματισμό του τρέχοντος αγροδιατροφικού μας συστήματος. Ο ορισμός δίνει έμφαση στην αγροοικολογία ως μια διεπιστημονική προσέγγιση η οποία επικεντρώνεται στον συνδυασμό δύο ή και περισσότερων κλάδων επιστημονικής γνώσης για την εξεύρεση λύσεων σε τρέχοντα ζητήματα του συστήματος αγροδιατροφής. Η αγροοικολογία, προκειμένου να μεταμορφώσει τα συστήματα τροφίμων και γεωργίας, επιδιώκει να εντοπίσει τις βαθύτερες αιτίες των προβλημάτων και να παρέχει ολιστικές και μακροπρόθεσμες λύσεις βασισμένες στην ανταλλαγή γνώσεων, συνδυάζοντας την παραδοσιακή τοπική, εγχώρια και πρακτική γνώση με τη διεπιστημονικότητα, δίνοντας έμφαση στους μικροκαλλιεργητές και στις οικογενειακές γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Υποστηρίζει τη βιώσιμη γεωργική παραγωγή, διατηρώντας παράλληλα μια ισχυρή διαχείριση του περιβάλλοντος, συνεργάζεται με τη φύση και τις υπηρεσίες του οικοσυστήματος, αυξάνοντας την ανθεκτικότητα και την ποικιλομορφία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, και έχει τη δυνατότητα να οδηγήσει σε πλήρη μετασχηματισμό των γεωργικών και διατροφικών συστημάτων.

Ως κίνημα, υπερασπίζεται τους μικροκαλλιεργητές και την οικογενειακή γεωργία, τους αγρότες και τις αγροτικές κοινότητες, τις τοπικές και σύντομες αλυσίδες εφοδιασμού τροφίμων, την ποικιλία των αυτόχθονων σπόρων, την υγιεινή και ποιοτική τροφή.

Η αγροοικολογία περιλαμβάνει και αγκαλιάζει μια σειρά από πρακτικές και πολιτικές που στοχεύουν στη διασφάλιση δίκαιων και βιώσιμων συστημάτων τροφίμων μακροπρόθεσμα. Ως πρακτική, βασίζεται στη βιώσιμη χρήση των τοπικών ανανεώσιμων πόρων, στη γνώση και στις προτεραιότητες των τοπικών αγροτικών κοινωνιών, στη συνετή διαχείριση της βιοποικιλότητας, στην ανθεκτικότητα και σε λύσεις που παρέχουν πολλαπλά οφέλη (περιβαλλοντικά, οικονομικά, κοινωνικά) σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο. Οι αγροοικολογικές πρακτικές βασιζόμενες στις υπηρεσίες οικοσυστήματος, υπό την προϋπόθεση ότι οι φυσικές διεργασίες μπορούν να

αντικαταστήσουν ορισμένες ή όλες τις χημικές εισροές, περιλαμβάνουν προσεγγίσεις που ελαχιστοποιούν τις χημικές εισροές, βελτιώνουν την ποιότητα του νερού, αυξάνουν τη γονιμότητα του εδάφους και προάγουν τη βιοποικιλότητα.

Η αγροοικολογία έχει επιπτώσεις σε μια σειρά από γεωργικές πρακτικές, από τις φυλές και τις χρησιμοποιούμενες ποικιλίες μέχρι τις **πρακτικές διαχείρισης του εδάφους** και τις **στρατηγικές διαφοροποίησης των καλλιεργειών**, την ενσωμάτωση στις αλυσίδες αξίας και τα επιχειρηματικά μοντέλα που μπορούν να στηρίξουν τις τοπικά προσαρμοσμένες πρακτικές και να παρέχουν μεγαλύτερες ευκαιρίες στην αγορά για τους γεωργούς και τους καταναλωτές.

Παραδείγματα γεωργικών πρακτικών που εφαρμόζουν αγροοικολογικές αρχές είναι η βιολογική γεωργία, η αγροδασοπονία και η μικτή γεωργία. Οι αγρότες πρέπει επίσης να αναπτύξουν νέους τρόπους ανάπτυξης περισσότερων καλλιεργειών πιο βιώσιμα, που σημαίνει λιγότερα λιπάσματα, λιγότερα φυτοπροστατευτικά προϊόντα και μεγαλύτερη επένδυση στη διαφοροποίηση των καλλιεργειών. Αντί της μονοκαλλιέργειας, η αγροοικολογία προκρίνει την συγκαλλιέργεια ομάδας φυτών ως μια γεωργική προσέγγιση που προάγει τη διαφοροποίηση των καλλιεργειών. Ο στόχος της αγροοικολογίας είναι να αποδείξει πώς η χρήση ενός μείγματος συμβατών καλλιεργειών όχι μόνο αυξάνει την παραγωγικότητα, αλλά μειώνει επίσης την ανάγκη για χημικά και υποστηρίζει μια πιο αειφόρο γεωργία. Οι πρακτικές αυτές της αγροοικολογίας απέδειξαν ότι η ανάμειξη καταστέλλει τα αγριόχορτα, χρειάζονται λιγότερο λίπασμα, και πολλές φορές έχουν λιγότερα παράσιτα και ασθένειες, που συμβάλουν σε βελτίωση της παραγωγής σοδειών χωρίς την ανάγκη χημικών. Επιπλέον, η ανάμειξη καλλιεργειών αυξάνει επίσης την ποικιλομορφία των οικοτόπων, παρέχοντας τους αναγκαίους πόρους για επικονιαστές και τους φυσικούς εχθρούς των παρασίτων, που είναι απαραίτητοι για τη λειτουργία ενός αγροοικοσυστήματος.

Η έρευνα και η καινοτομία σε αυτόν τον τομέα ανοίγουν νέες ευκαιρίες στα γεωργικά συστήματα, καθιστώντας δυνατή τη χρήση των οικοσυστημικών υπηρεσιών προς όφελος βιώσιμων και ανθεκτικών συστημάτων χρήσης γης χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η κερδοφορία της γεωργικής δραστηριότητας. Η αγροοικολογία έχει αναπτυχθεί ως ένας τομέας που προσφέρει μια κοινωνικά δίκαιη και οικολογικά βιώσιμη εναλλακτική λύση στη συμβατική γεωργία.

Οι περισσότερες έρευνες συγκλίνουν στο ότι ο μετασχηματισμός των παγκόσμιων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης είναι αναπόφευκτος προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι ανησυχίες για τη βιοποικιλότητα. Στόχος είναι να επιτευχθεί ένα πολυλειτουργικό γεωργικό σύστημα που θα επιτρέπει την παραγωγή τροφίμων σε περιβάλλοντα βιοποικιλότητας, μειώνοντας παράλληλα τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου και μειώνοντας σημαντικά τους κινδύνους για την υγεία (από τη γεωργική παραγωγή έως την κατανάλωση).

Αγροοικολογία και βιοποικιλότητα

Επειδή η μαζική παραγωγή και η επιδίωξη της κερδοφορίας έχουν οδηγήσει σε ένα ομοιόμορφο τοπίο, τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά κάθε περιοχής έχουν εξαφανιστεί, θα πρέπει να γίνει κατανοητή η ανάγκη για αξιοποίηση των πρακτικών βιολογικής γεωργίας. Η γεωργική δραστηριότητα είναι εγγενώς συνδεδεμένη με τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Τα αγροκτήματα υποστηρίζουν συχνά την άγρια ζωή παρέχοντάς της ένα καλό περιβάλλον διαβίωσης προσφέροντας τροφή, τοποθεσίες φωλεοποίησης, ακόμη και χώρους κυνηγιού. Επιπλέον, ένα μεγάλο μέρος της παγκόσμιας πανίδας και χλωρίδας εξαρτάται άμεσα και έμμεσα από τις παραδοσιακές μορφές γεωργίας και κτηνοτροφίας για να επιβιώσει. Όσο πιο ομαλή είναι η μετάβαση σε οικολογικές και περιβαλλοντικές πρακτικές, τόσο πιο πιθανό είναι να συμβάλουν αυτές στην ανάπτυξη της βιοποικιλότητας και στην αειφόρο διαχείριση των φυσικών πόρων. Οι προσπάθειες για τη διατήρηση της αγροτικής βιοποικιλότητας πρέπει να λάβουν υπόψη τους τη γνώση των γεωργών. Για να αναπτυχθεί ένα πραγματικά βιώσιμο διατροφικό μοντέλο, οι καταναλωτές και οι παραγωγοί που υποστηρίζουν την αγροοικολογία πρέπει να συνεργαστούν. Οι κοινωνίες που επιβραβεύουν τους αγρότες για τη διατήρηση των αγρο-οικοσυστημάτων σε μακροπρόθεσμη βάση, ώστε να διατηρούν τη βιοποικιλότητα του εδάφους, για παράδειγμα, παρέχοντας μια ποικιλία οικολογικών υπηρεσιών, ωφελούν τη βιώσιμη γεωργία. Επιπλέον, η βιολογική γεωργία αναζωογονεί τον αγροτικό τομέα, δεδομένου ότι η μέση ηλικία των βιολογικών παραγωγών είναι χαμηλότερη από τους συμβατικούς αγρότες.

Πυλώνες Αγροοικολογίας

1. Η αγροοικολογία είναι τρόπος ζωής, προσαρμοσμένος στα τοπικά πλαίσια κι όχι απλώς ένα σύνολο τεχνολογιών ή πρακτικών παραγωγής.
2. Οι πρακτικές παραγωγής πρέπει να βασίζονται σε οικολογικές αρχές και στην κατανόηση ότι η ζωή δεν μπορεί να εμπορευματοποιηθεί.
3. Η μείωση των εισροών που αγοράζονται από το εξωτερικό και η αύξηση της αυτάρκειας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και της κοινότητας θα επιτρέψουν μεγαλύτερη αυτονομία των αγροτών και ενίσχυση των αγροτικών οικονομιών.
4. Οι άνθρωποι και οι κοινότητες που τρέφουν τον κόσμο χρειάζονται τα συλλογικά τους δικαιώματα να προστατεύονται προκειμένου να εξασφαλίσουν την πρόσβαση και τον έλεγχο τους στα κοινά (σπόροι, γη, νερά, γνώση και πολιτισμός).
5. Η ανταλλαγή γνώσεων για τους παραγωγούς τροφίμων πρέπει να είναι οριζόντια, από ομότιμους και μεταξύ των γενεών.

6. Απαιτούνται άμεσες, δίκαιες αλυσίδες διανομής, διαφανείς σχέσεις και αλληλεγγύη μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών για να αντικαταστήσουν τον εταιρικό έλεγχο των παγκόσμιων αγορών και να δημιουργήσουν αυτοδιακυβέρνηση από τις κοινότητες.

7. Η αγροοικολογία είναι πολιτική και απαιτεί από εμάς να μετασχηματίσουμε τις δομές εξουσίας στην κοινωνία.

8. Η νεολαία και οι γυναίκες αποτελούν τις κύριες κοινωνικές βάσεις για την εξέλιξη της αγροοικολογίας. Η εδαφική και κοινωνική δυναμική πρέπει να επιτρέπει την ηγεσία και τον έλεγχο της γης και των πόρων από τις γυναίκες και τους νέους.

Το θεσμικό πλαίσιο της Ε.Ε. για την αγροοικολογική παραγωγή

Σήμερα, η ΚΑΠ έχει πρόσθετους στόχους που συνδέονται με τη διατήρηση του περιβάλλοντος και την αγροτική ανάπτυξη. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η ανάγκη για πιο φιλικές προς το περιβάλλον γεωργικές πρακτικές υποστηρίζεται θεσμικά, με τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ του 2003 που ενσωματώνει τους οικολογικούς όρους για αντισταθμιστική βοήθεια. Η ΚΑΠ του 2003, πράγματι, ήταν η πρώτη που διαχώρισε τις γεωργικές επιδοτήσεις από την παραγωγή και τις συνέδεσε με μια βιώσιμη διαχείριση της γης και τη βιολογική παραγωγή που σέβεται τα φυσικά συστήματα και τους κύκλους.

Η αγροοικολογία έχει τη δυνατότητα να γίνει ένα θεμελιώδες εργαλείο για την ΕΕ στην προσπάθειά της να προωθήσει έναν βιώσιμο γεωργικό τομέα που σέβεται τα πλανητικά όρια και είναι σε θέση να ανταποκριθεί στις μεταβαλλόμενες ανάγκες της κοινωνίας τόσο όσον αφορά τη βιώσιμη και υγιεινή διατροφή όσο και τα περιβαλλοντικά και κλιματικά ζητήματα που σχετίζονται με την πρωτογενή παραγωγή.

Μια μελέτη για τη μετάβαση της ευρωπαϊκής γεωργίας στην αγροοικολογία την επόμενη δεκαετία επικεντρώθηκε αρχικά στη μείωση των φυτοφαρμάκων, υποστήριξε τη διαφοροποίηση του τοπίου, τη στροφή σε περισσότερα φρούτα και λαχανικά και τη μείωση της κατανάλωσης κρέατος. Η ΚΑΠ υποστηρίζει τη βιολογική γεωργία και παρέχει πρόσθετες επιδοτήσεις σε αγροκτήματα που βρίσκονται εντός Περιοχών υπό Φυσικούς Περιορισμούς (Areas under Natural Constraints-ANC), κυρίως για οικονομικούς λόγους αλλά με θετικά περιβαλλοντικά οφέλη, καθώς αυτές οι περιοχές συμβάλλουν στη διατήρηση των ανοιχτών τοπίων και της βιοποικιλότητας. Στην ΚΑΠ της περιόδου 2014-2020 οι βιοκαλλιεργητές είναι επιλέξιμοι για διάφορες επιδοτήσεις καθώς η Ε.Ε. αναγνωρίζει τον επωφελή ρόλο της βιολογικής γεωργίας τόσο για τη γη όσο και για τους καταναλωτές.

Η ΚΑΠ χωρίζεται σε δύο πυλώνες: άμεσες πληρωμές και μέτρα στήριξης της αγοράς (πυλώνας I), που αποτελούν τα τρία τέταρτα του προϋπολογισμού, ενώ το ένα τέταρτο πηγαίνει στην πολιτική αγροτικής ανάπτυξης και την υποστήριξη περιβαλλοντικών στόχων (πυλώνας II). Δεν είναι σύνηθες οι επιχορηγήσεις να πηγαίνουν σε ομάδες αγροτών αλλά πηγαίνουν απευθείας σε

μεμονωμένους αγρότες και αγροτικές επιχειρήσεις. Οι πληρωμές του Πυλώνα II χρησιμοποιούνται επίσης για την ενθάρρυνση των ιδιωτικών επενδύσεων σε δημόσια αγαθά, π.χ. περιβαλλοντικά ορθές γεωργικές πρακτικές («μέτρα γεωργοπεριβαλλοντικά - κλιματικά»), βιολογική γεωργία περιοχές που αντιμετωπίζουν φυσικούς ή άλλους συγκεκριμένους περιορισμούς και πληρωμές για την καλή διαβίωση των ζώων. Τα τελευταία χρόνια τα βιολογικά προϊόντα έχουν κερδίσει σημαντικό μερίδιο αγοράς. Ένας νέος νόμος για τη βιολογική παραγωγή τέθηκε σε ισχύ το 2021. Η μεταρρύθμιση του νέου νόμου στοχεύει στη δημιουργία ίσων όρων ανταγωνισμού για τα βιολογικά προϊόντα στην αγορά της Ε.Ε., που θα περιλαμβάνει τόσο εγχώρια όσο και εισαγόμενα βιολογικά προϊόντα. Η ίδια πηγή μας πληροφορεί ότι η εναρμόνιση των κανόνων για όλους τους φορείς αποτελεί σημαντικό πλεονέκτημα του νέου κανονισμού και πως οι κανόνες παραγωγής και ελέγχου της Ε.Ε. θα ισχύουν και για τα εισαγόμενα αγαθά. Βασικό στοιχείο της μεταρρύθμισης είναι η απλούστευση. Σύμφωνα με τις νομοθετικές προτάσεις για την ΚΑΠ μετά το 2020, η βιολογική γεωργία συνεχίζει να τυγχάνει αναγνώρισης και εκπληρώνει αρκετούς από τους στόχους της, όπως την καλή διαβίωση των ζώων, τη διατήρηση των τοπίων και της βιοποικιλότητας, τη βιώσιμη παραγωγή τροφίμων και την ικανοποίηση των κοινωνικών απαιτήσεων για την ασφάλεια των τροφίμων.

Το Σχέδιο Γεωργία – Περιβάλλον - Κλιματική Αλλαγή πρέπει να περιλαμβάνεται στο πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης κάθε κράτους μέλους αποτελώντας το κύριο διαθέσιμο μέτρο για την προστασία και την υποστήριξη των υπηρεσιών οικοσυστήματος, ενώ αποτελεί υποχρεωτικό στοιχείο του προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 1992. Ο Κανονισμός (ΕΕ) 1305/20139, στο άρθρ. 55, κάνει ρητή αναφορά στην αγροοικολογία με αναφορά σε ένα από τα βασικά μέσα για την αγροτική ανάπτυξη: την Ευρωπαϊκή Σύμπραξη Καινοτομίας (ΕΣΚ) για τη γεωργική παραγωγικότητα και βιωσιμότητα. Ορισμένες από τις καινοτομίες που προβλέπονται σε επίπεδο Ε.Ε. για την τρέχουσα περίοδο προγραμματισμού είναι οι «Γεωργοπεριβαλλοντικές - Κλιματικές πληρωμές» (AEC-Agri-Environmental-Climate), οι οποίες, υπό το πρίσμα των κριτηρίων της αποσύνδεσης, είναι μεταξύ των κύριων συμπτωματικών δεικτών μιας αγροοικολογικής προσέγγισης.

Η αγροοικολογία έχει αναγνωριστεί ως πρακτική που μπορεί να υποστηριχθεί μέσω των οικολογικών συστημάτων του πρώτου πυλώνα της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΓΠ). Έχει επίσης επισημανθεί ως μία από τις βιώσιμες γεωργικές πρακτικές που μπορούν να συμβάλουν στην επίτευξη των στόχων της Πράσινης Συμφωνίας της ΕΕ και των σχετικών στρατηγικών «Από το αγρόκτημα στο πιάτο» και «Βιοποικιλότητα». Στο πλαίσιο του προγράμματος «Ορίζοντας2020», η ΕΕ έχει χρηματοδοτήσει διάφορα ερευνητικά έργα αφιερωμένα στην προώθηση της αγροοικολογικής έρευνας. Τα έργα αυτά συμβάλλουν στην αύξηση της κατανόησης της πρακτικής εφαρμογής των οικολογικών και χαμηλών εισροών γεωργικών πρακτικών, μαζί με τα περιβαλλοντικά, κλιματικά και κοινωνικά οφέλη τους.

Η αγροοικολογία στην Ελλάδα

Σε εθνικό επίπεδο, προς το παρόν, ούτε οι κανονισμοί του ελληνικού κράτους περιλαμβάνουν αναφορά στην αγροοικολογία ούτε οι συλλογικές πολιτικές δράσεις δίνουν προτεραιότητα στην αγροοικολογία. Σε πολλές χώρες, υπάρχει ένας οργανισμός που στοχεύει στη δημιουργία ενός δικτύου γύρω από την αγροοικολογία. Στην Ελλάδα λειτουργεί το Αγροοικολογικό Δίκτυο Ελλάδος. Αποτελεί μια πρωτοβουλία για την προοπτική και ανάδειξη της Αγροοικολογίας ως επιστήμη, πρακτική και κίνημα. Η κύρια εστίαση του Δικτύου είναι γεωτεχνική / επιστημονική, με επεκτάσεις σε συναφείς επιστήμες καθώς και πρακτικές και κοινωνικές εφαρμογές. Στοχεύει στην εξοικείωση των μελών με τις αρχές και το πλαίσιο της Αγροοικολογίας στην Ελλάδα και τη μετάβαση των συστημάτων παραγωγής τροφίμων σε ένα βιώσιμο μοντέλο.

Στην Ελλάδα οι αγροοικολόγοι προέρχονται από μια ποικιλία αγροτικών και αστικών περιβαλλόντων, οικονομικών καταστάσεων και συμφερόντων, κοινωνικών τάξεων, προσωπικοτήτων και ενδιαφερόντων. Η αγροοικολογία στην Ελλάδα βασίζεται κατά κύριο λόγο σε πολιτιστικά και πολιτικά συμφέροντα, τα οποία, φυσικά, σχετίζονται και με τις πραγματικές οικονομικές ανάγκες μέσω των αποδόσεων και των εισοδημάτων. Ως επίσημη πρωτοβουλία στην Ελλάδα, η αγροοικολογία προωθείται ως επιστήμη, πρακτική και κίνημα, κυρίως από ειδικούς στη γεωργία. Η πρωτοβουλία στοχεύει στη διευκόλυνση της ανταλλαγής πληροφοριών, γνώσεων και έρευνας που θα εξοικειώσουν τους ενδιαφερόμενους με τις αρχές και το πλαίσιο της αγροοικολογίας και θα ενθαρρύνουν τη μετάβαση προς πιο βιώσιμη παραγωγή τροφίμων.

Αγροοικολογία και Ελαιοκαλλιέργεια

Η ελαιοκαλλιέργεια είναι αδιαμφισβήτητη η σπουδαιότερη δενδροκομική εκμετάλλευση της Μεσογείου. Η Ευρώπη κατέχει το μεγαλύτερο μέρος της παγκόσμιας παραγωγής ελαιόλαδου (70%) και ακολουθούν το Μαρόκο και η Τυνησία με ποσοστό 7%. Η καλλιέργειά της στην Ελλάδα αναπτύχθηκε εδώ και πάρα πολλά χρόνια θεσπίζοντάς την ως αναπόσπαστο κομμάτι οικονομικού και πολιτισμικού ενδιαφέροντος. Στο πλαίσιο αυτό ο τρόπος διαχείρισης των προηγούμενων ετών αποτελεί σημείο παθογένειας για τη διασφάλιση των διαθέσιμων πόρων. Οι μέχρι στιγμής εσφαλμένες πρακτικές έχουν οδηγήσει αφενός σε σημαντική αύξηση του κόστους παραγωγής και αφετέρου επηρεάζουν την ποιότητα του εδάφους και τη βιωσιμότητα της καλλιέργειας σε πάροδο ετών. Η εντατικοποίηση της καλλιέργειας με την αλόγιστη χρήση εκροών παράλληλα, έχει οδηγήσει σε σημαντική αύξηση της απόδοσης και της ποιότητας των παραγόμενων προϊόντων. Τα σημαντικά πλεονεκτήματα αναφέρονται σε υψηλής ποιότητας παρθένο ελαιόλαδο και επιτραπέζιες ελιές, προϊόντα τα οποία εξάγονται διεθνώς. Στον αντίποδα ωστόσο, η διατήρηση της βιοποικιλότητας αλλά και ο ανταγωνισμός και η νομοθεσία των ελαιοκομικών προϊόντων σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο δημιουργούν κλίμα αβεβαιότητας στους παραγωγούς και στα υπόλοιπα μέλη της αγροδιατροφικής αλυσίδας που σχετίζονται με το αντικείμενο.

Αγροοικολογική προσέγγιση στην ελαιοπαραγωγή

Παραδοσιακά οι ελληνικοί και γενικά οι ελαιώνες της Μεσογείου αποτελούν ένα σημαντικό περιβαλλοντικό «κεφάλαιο». Θεωρούνται καλλιέργεια χαμηλής «έντασης», με σχετικά περιορισμένη χρήση αγροχημικών και χαμηλό βαθμό μηχανοποίησης. Συχνά συνδέονται και με την παρουσία υψηλής βιοποικιλότητας και αποτελούν ένα παράδειγμα γεωργικού συστήματος «υψηλής φυσικής αξίας» με σημαντικό περιβαλλοντικό ρόλο. Παρ' όλη την αναγνώριση της ωφελιμότητας του ελαιόλαδου και της ελιάς για την υγεία, η παραγωγή τους βασίζεται σε ένα ολοένα και λιγότερο περιβαλλοντικά βιώσιμο μοντέλο. Για αυτό προτείνονται σύγχρονες αγροοικολογικές προσεγγίσεις που όχι μόνο προστατεύουν το περιβάλλον και το κλίμα, αλλά μειώνουν και τις εισροές, παραμένοντας ταυτόχρονα ικανοποιητικά αποδοτικές.

Ο «εκσυγχρονισμός» της ελαιοκαλλιέργειας που βασίζεται στην εντατική μονοκαλλιέργεια υψηλών εισροών (λιπασμάτων, φυτοφαρμάκων, άρδευσης) και που εστιάζει αποκλειστικά στην ανταγωνιστική παραγωγικότητα χωρίς να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη η βιωσιμότητα του παραγωγικού μοντέλου, υποβαθμίζει την περιβαλλοντική της αξία. Χρειάζεται επανασχεδιασμός των ελαιοκομικών πρακτικών με τρόπο αποδοτικό και συνάμα βιώσιμο. Απαιτούνται ολιστικές αγροοικολογικές προσεγγίσεις που να εκσυγχρονίζουν περιβαλλοντικά τον τρόπο παραγωγής, «αναγεννώντας» τα αγροτικά οικοσυστήματα και καθιστώντας τα ανθεκτικά σε περιβαλλοντικές πιέσεις. Ενδεικτικά ερευνητικά αποτελέσματα που προκύπτουν επιβεβαιώνουν την αξία της υιοθέτησης αγροοικολογικών πρακτικών, όπως είναι **η χρήση φυτών κάλυψης (αυτοφυή ή σποράς/χλωρή λίπανση) και η ελαχιστοποίηση κατεργασίας του εδάφους, η αξιοποίηση υποπροϊόντων κλαδέματος και ελαιοτριβείου μέσω θρυμματισμού ή/και κομποστοποίησης, η δημιουργία (αγρο)οικολογικών υποδομών (φυτοφράκτες/ημι-φυσικά ενδιαιτήματα), καθώς και η μείωση των συνθετικών εισροών (ζιζανιοκτόνα, εντομοκτόνα)**. Συγκεκριμένα, όταν εφαρμόζονται αγροοικολογικές πρακτικές, όπως η διατήρηση φυτοκάλυψης και η ελαχιστοποίηση κατεργασίας του εδάφους, αυξάνονται οι εδαφικές οργανικές ουσίες καθώς και η μέση ποσότητα οργανικού αζώτου που παρέχεται στο έδαφος (κατά 30%). Αυτό αυξάνει τη διαθεσιμότητα άνθρακα μέσω της δεσμευόμενης ποσότητας ατμοσφαιρικού διοξειδίου του άνθρακα (CO₂) και επηρεάζει θετικά τη δραστηριότητα των μικροοργανισμών του εδάφους. Έτσι, τα ελαιόδεντρα έχουν διαθέσιμη μεγαλύτερη ποσότητα θρεπτικών συστατικών και μειωμένες ανάγκες σε χημικά λιπάσματα.

Μελέτες δείχνουν επίσης ότι η παρουσία (αφθονία και ποικιλομορφία) και η ένταση της μικροβιακής δραστηριότητας στα εδάφη των ελαιώνων όπου εφαρμόζονται αγροοικολογικές πρακτικές διαχείρισης είναι παρόμοια -ακόμα και ελαφρώς υψηλότερη- με εκείνη των δασικών εδαφών. Επιπλέον, είναι σχεδόν τέσσερις φορές υψηλότερη από αυτό που υπολογίζεται σε εδάφη εντατικών ελαιώνων. Η μικροχλωρίδα του εδάφους είναι μια κοινότητα των μικροοργανισμών (μύκητες, βακτήρια και πρωτόζωα) που συγκατοικούν στο έδαφος, όταν αλληλοεπιδρά με τα φυτά επηρεάζει την υγεία τους.

Όσο για την παραγωγικότητα τέτοιων ελαιώνων, τα δεδομένα μακροχρόνιων ερευνών σε ελληνικούς ελαιώνες δείχνουν ότι οι αποδόσεις παραμένουν στα ίδια υψηλά επίπεδα με ελαιώνες καλλιεργητικών πρακτικών, όπως η εδαφοκατεργασία κ.ά. Η αγροοικολογία απαιτεί τρόπους σκέψης που διαφέρουν θεμελιωδώς από τη νοοτροπία μονοκαλλιέργειας, εντατική μηχανοποίησης και ενοποίησης με μοναδικό στόχο την παραγωγικότητα της βιομηχανικής γεωργίας. Η αγροοικολογία εξελίσσεται σε μια ευέλικτη προσέγγιση που μπορεί να προσαρμοστεί στην οικολογική, κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ποικιλομορφία των πολλών διαφορετικών τόπων στη γη.